

**ДО ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ МАРІОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
(НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ ПРАЦІ СВ. МАКСИМІЛІАНА КОЛЬБЕ
«НЕПОРОЧНА ВІДКРИВАЄ СВЯТОГО ДУХА.
УНІКАЛЬНІ ДУХОВНІ РОЗМОВИ»)**

**ON ISSUES IN TRANSLATING MARIOLOGICAL TERMINOLOGY
(BASED ON THE UKRAINIAN TRANSLATION OF ST. MAXIMILIAN KOLBE'S
WORK "ENTRETIENS SPIRITUELS INÉDITS : L'IMMACULÉE RÉVÈLE
L'ESPRIT-SAINT")**

Попович Н.М.,

orcid.org/0000-0001-6949-0771

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри полікультурної освіти та перекладу

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Релігійний переклад та релігійний стиль української літературної мови дедалі більше стають об'єктом дослідження як у перекладознавчому, так і в міждисциплінарному вимірі в Україні та за її межами. Головним викликом релігійного перекладу є переклад релігійних термінів – відтворення у мові перекладу трансцендентно-концептуальної (теоконцептуальної) інформації, яку вони несуть в собі та збереження їхнього концептуально-історичного стержня на рівні лексико-семантичної наповнюваності. На прикладі перекладу маріологічної термінології українською мовою ця праця аргументує доцільність застосування трансцендентно-концептуальної (теоконцептуальної) еквівалентності як засобу оцінювання якості перекладу релігійної термінології. Дослідження подає принципи релігійного перекладу та ілюструє застосування компонентного аналізу на прикладі теонем (лексем – носіїв трансцендентно-концептуальної (теоконцептуальної) інформації. «Теосемема» і «теосема» як похідні від понять «семіми» та «семи» пропонуються за аналогією для проведення лексико-семантичного компонентного аналізу релігійних термінів. Термін «теосема» запозичений з галузі когнітивної теосеміотики, де «теосема» є найменшою одиницею значення. Стаття також вказує на тісне межування між теолінгвістикою та теорією релігійного перекладу в об'єктно-предметних вимірах їхніх досліджень. Започаткована митрополитом Іваном Огієнком, теорія релігійного перекладу як галузь перекладознавства і надалі примножується здобутками в галузі перекладу релігійного тексту. Результати цього дослідження є продовженням попередніх напрацювань автора з 2004 – по 2023 роки у царині досліджень перекладу релігійно-конфесійної літератури, релігійно-богословської термінології, а також теоретизації принципів релігійно-конфесійного перекладу та жанрово-стилістичної класифікації перекладних текстів релігійного стилю на прикладі текстів Золотого віку патристики, який був жанрово-стилістичним формантом для релігійно-конфесійних текстів української літературної мови.

Ключові слова: трансцендентно-концептуальна (теоконцептуальна) інформація, теонема «Непорочна», теорія релігійного перекладу, маріологічна термінологія, теосемема, теосема, лексико-семантичний компонентний аналіз.

Religious translation and religious style as one of the functional styles of the Ukrainian language are attracting increasing scholarly attention both within translation studies and in interdisciplinary contexts, in Ukraine and beyond. The principal issue in translating religious texts lies in the faithful translation of religious terminology, i.e. in reproducing transcendental and conceptual (theoconceptual) information embedded in such terms and in preserving their conceptual and historical core at the level of lexico-semantic meaning.

The study suggests the applicability of transcendental and conceptual (theoconceptual) equivalence as a quality assessment criterion of religious terminology translation on the example of Mariological terminology translation into Ukrainian. The principles of religious text translation, and the application of lexico-semantic componential analysis to theonemes, understood as lexemes that function as carriers of transcendental and conceptual (theoconceptual) information, are outlined in the paper.

The notions of “theosememe” and “theoseme” are introduced by analogy within the framework of the lexico-semantic componential analysis of religious terminology. The term “theoseme” is adopted from the field of cognitive theosemiotics, where it denotes a minimal unit of meaning. The article also highlights the close relationship between theolinguistics and the theory of religious translation in terms of their common object of inquiry. Initiated by Metropolitan Ivan Ohiyenko, the theory of religious translation as a branch of translation studies in the Ukrainian language continues to develop thanks to the contributions addressing various aspects of religious text translation issues. The study findings present the author's previous contributions based on the research results (2004- 2023) in the fields of religious and confessional literature translation, translation of religious and theological terminology, as well as in the theory of religious translation. Genre and stylistic classification of translated texts within the religious style as one of the functional styles in the Ukrainian language also belong to the author's previous research findings, particularly with regard to the genre and stylistic classification of texts of the Golden Age of Patristics, which served as a formative stylistic model for religious and confessional texts in the Ukrainian literary language.

Key words: transcendent and conceptual (theoconceptual) information, theoneme “Immaculate”, theory of religious translation, Mariological terminology, theosememe, theoseme, lexico-semantic componential analysis.

Постановка проблеми. Релігійним стилем як одним із функціональних стилів української літературної мови послуговуються у різних релігійних традиціях. Ці релігійні традиції доречно поділити на **християнську**, яка є традиційною для України та має більш ніж тисячолітню історію розвитку в українській літературній мові і **мультирелігійну**, яка набуває більшого значення за умов міграційних процесів сьогодення та відображає релігійні літературні традиції юдаїзму, ісламу, буддизму, індуїзму, рідновірства та інших релігій чи вірувань. Релігійний стиль – це не тільки традиції творення релігійного тексту, зокрема засвоєння такого тексту українською мовою через переклад. Це також багатство усних та піснеспівних жанрово-стилістичних форм вираження засобами української мови. Ця праця звертає увагу на традицію розвитку християнської літератури як на таку, котра історично та традиційно найбільше присутня на теренах України.

Християнська література в Україні віддзеркалює богословсько-догматичні відмінності вчення різних християнських конфесій, їхні традиції передання та засвоєння, а також багату жанрово-стилістичну палітру засобами української мови. З урахуваннями традиції сприйняття і засвоєння текстів християнської літератури в українській мові, а також створення власних таких текстів на межі західної та східної християнських традицій, для філологічних та міждисциплінарних досліджень набувають актуальності «*властиві релігійному стилю лексичні, фразеологічні, морфолого-синтаксичні, орфоепічно-акцентуаційні*» [1, с. 8] засоби. Особливу увагу привертає релігійна термінологія як сукупність християнських концептів – носіїв історичного контексту та тяглости традиції формування того чи іншого християнського віровчення чи символіки, або концептуально-сміслового наповнення та форми вираження. Зміст і форма у християнстві були і залишаються двома важливими складниками єдиного цілого – трансцендентно-концептуальної інформації (далі по тексту – теоконцептуальної інформації) [2, с.9-65], яка не є типовою для інших функціональних стилів української мови.

Релігійний текст у сучасній українській літературній мові це часто перекладний текст з греки, латини, церковнослов'янської мови чи інших давніх та сучасних іноземних мов, або ж це праця релігійного стилю сучасною українською мовою. Саме тому для перекладу текстів релігійного стилю важливими є не так його лексико-стилістичні особливості чи дотримання жанрово-стилістична традиція, а релігійна термінологія, збе-

реження її теоконцептуальної наповнюваності [3-5].

Переклад маріологічної літератури та перекладна маріологічна термінологія є малодосліджені в українському перекладознавстві. Предметно-об'єктними цілями дослідження у цій розвідці є маріологічний термін *Непорочна* в контексті традицій засвоєння та перекладу маріологічної термінології в українській християнській літературі. Такі терміни як *Богородиця, Пречиста, Непорочна, Пренепорочна, Всенепорочна, Пресвята, Діва Марія, Заступниця, Непорочне Зачаття, Успіння, Внебовзяття, Благовіщення, Різдво Богородиці, Невіста, Наречена тощо* є насамперед теонемами і носіями теоконцептуальної інформації як першого роду інформації для маріологічних текстів [6; 2, с. 6-65].

Переклад маріологічної термінології є актуальним питанням теорії релігійного перекладу як часткової теорії перекладу [2, с. 9-165; 7, с.146-155]. Теорія релігійного перекладу як теоретична галузь перекладознавства відроджується в Україні з 90-х років 20 століття. Саме перекладні тексти християнської літератури різних історичних періодів та течій лягли в основу формування релігійного стилю української літературної мови новітнього періоду. Релігійний стиль загалом і жанри християнської літератури зокрема є тим багатим матеріалом, на основі якого твориться теорія релігійного перекладу.

Аналіз останніх досліджень. Актуальність дослідження з проблем перекладу релігійної термінології в Україні стрімко зростає з часів проголошення незалежності України. Серед теолінгвістичних досліджень набувають актуальності дослідження релігійних текстів, їхніх перекладів українською мовою та української релігійної термінології, про що свідчать дослідження Г. Баран (віршована молитва), С. Бібла (церковна термінологія), У. Головач («Пять слів про богослов'я» Григорія Богослова), П. Мацьків, Г. Наконечної, В. Німчука (біблійна термінологія), Ю. Осінчука (богослужбово-обрядова лексика), Н. Пуряєвої (церковно-обрядова термінологія), Ю. Чернишової (переклад сучасних італійських релігійних текстів); концепти релігійного стилю вивчали Т. Вільчинська, Г. Кузь, П. Мацьків, Н. Мех, Н. Попович, М. Скаб (богословська термінологія); Т. Шмігер (давня українська християнська література та її переклад); проблеми перекладу, номінації, систематизації та усталення українських релігійних термінів досліджували С. Білик (релігійно-філософська термінологія Григорія Богослова), І. Грималовський (христи-

янсько-релігійна термінологія), Л. Закреницька (англійська богословсько-християнська терміно-система), Є. Жерновой (релігійна термінологія на матеріалі сучасної французької мови). Критику релігійного перекладу та засадничі основи теорії релігійного перекладу знаходимо у працях митрополита Іларіона (І. Огієнка), В. Німчука, М. Петровича, А. Ясіновського, Н. Попович, Н. Пуряєвої, Т. Шмігера та інших.

Постановка завдання. Маріологічною термінологією послуговуються як у християнському догматичному богослов'ї, церковно-богословській практиці, так і у молитовній традиції (у храмах та приватній молитві). Книжка святого Максиміліана Кольбе [8] є класичним прикладом праці з маріології – християнського догматичного вчення Церкви про Пречисту Діву Марію. Вона поєднує офіційний виклад догмату Церкви про Непорочне Зачаття Пресвятої Богородиці з вченням автора, а також подає практичний духовний досвід «Школи молитви Богородиці».

Об'єктом цього дослідження є традиції та принципи перекладу **української маріологічної термінології**. **Предметом** дослідження є традиція та принципи перекладу маріологічної термінології на прикладі праці святого Максиміліана Марії Кольбе «Непорочна відкриває Святого Духа. Унікальні духовні розмови» [8].

Метою цього дослідження є аналіз перекладної маріологічної термінології на прикладі перекладу українською мовою праці святого Максиміліана Марії Кольбе «Непорочна відкриває Святого Духа. Унікальні духовні розмови» з огляду на досягнення теоконцептуальної еквівалентності [2, с. 9-67].

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

- дати визначення історико-догматичним основам з маріології;
- подати короткі відомості про традиції перекладу маріологічної термінології;
- проаналізувати частотність уживання терміна *Непорочна* у догматичному, обрядовому та духовному контекстах;
- подати приклад класифікації теосемеми *Непорочна* відповідно до кількості теосем як мінімальних лексико-семантичних одиниць-носіїв теоконцептуальної інформації за результатами проведених аналізів ще допомогою корпусної платформи Sketch Engine.

Виклад основного матеріалу. Маріологічна термінологія та маріологія як окрема галузь догматичного вчення Церкви. У сучасній українській літературній мові з традиційного

уживання можна виокремити такі терміни або термінологічні сполуки, пов'язані з вченням про Пречисту Діву Марію, або ж з молитовною практикою на основі термінів «*Марійний*» (також «*марійський*») та «*маріологічний: Марійний (-а / -е) духовний центр, (свято, Богослужіння, догмат, святиня, конгрес, симпозіум, об'явлення, празник, проща, місяць, день, побожність), споглядальна марійність тощо. Ці всі терміни вказують на заходи, події, споруди тощо., які або відбуваються в ім'я, або є місце культу Пресвятої Богородиці, Пречистої Діву Марії, або (та) є під Її супроводом чи опікою* [9].

Марійський (-а/ -е) санктуарій, (Дружина, набожність, побожність, чування, паломницький центр, догмат, культ, святиня, проща, паломництво, відправа, базиліка, обідниця) – всі ці словосполуки уживаються з такими самими значеннями, як сполуки в основі з прикметником «марійний» [9] Маріологічний (-а /-е) догмат, (термін, вчення, симпозіум, академія, тематика, дослідження, богослов'я, доповідь, праця) тощо. Прикметник «*маріологічний (-а /-е)*» у всіх його формах – чоловічого, жіночого та середнього роду однини та множини – уживається зі значенням, похідним від іменника *маріологія*[9]. Термін **маріологія** уживається в богословській науці і є окремим напрямом або розділом догматичного богослов'я, який досліджує та подає систематизований виклад догматів (вчень Церкви, які прийняті істинними без вимоги доказу) про Пречисту Діву Марію – Пресвяту Богородицю, Матір Ісуса Христа.

Проблема перекладу **маріологічної та теотокологічної** термінології сягає V століття – початку офіційного формування догматичного вчення обидвох християнських богословських традицій вчення про Марію. Пізніше, з часів великих Церковних розколів, а саме, з 1054 року і далі, формуються початки офіційних розбіжностей у богословському вченні про Пречисту Діву Марію двох основних християнських традицій у християнстві, тому в первних розбіжностях їхнього вчення про Марію і криється відмінний термінологічний апарат та концептуальне тлумачення розбіжностей у традиціях перекладу богословської термінології. Екуменічний діалог між двома найбільшими Церквами відкрив можливість для міжконфесійного вивчення термінології та розуміння відмінностей. Часто маріологічні терміни для позначення одного й того самого догматичного вчення є частковими дуплетами (*маріологія* чи *теотокологія*). Та здебільшого термінологічна відмінність знаменує також істо-

рично-догматичну відмінність не тільки за формою, а також за змістом.

У Католицькій Церкві є п'ять догм про Пресвяту Богородицю, а саме щодо того, ким є Марія: 1) Богородицею (Ефеський Вселенський собор або Третій Вселенський собор у Ефесі 431 року), 2) Повсякчасдівою (Приснодівою), 3) Всесвятою [10, с. 186-200], 4) Непорочно Зачатою (папа Пій IX) [11], 5) Внебовзятою (папа Пій XII) [12].

Розбіжності між маріологічним та теологічним догматичним вченням двох Церков – Католицької та Православної – впливають на засвоєння цих розбіжностей на термінологічному рівні в українській християнській богословській терміносистемі. Кожна окрема маріологічна догма, яку прийняли в певному історичному періоді розвитку догматичного вчення Церков, засвоїлася українською мовою через переклад. За результатами визначення третього Вселенського собору у Ефесі в 431 році українська богословська терміносистема засвоїла головний маріологічний термін – *Богородиця*, який уживається в українській мові у всіх жанрах християнської літератури, а також богослужбовій практиці Римською Католицькою Церквою, Українською Греко-Католицькою Церквою та Православною Церквою України. Спільною є також уживання теонімів Вседіва та Приснодіва, які вказують на догматичні визначення Диви Марії як тієї, яка є завжди, була і є дівою. Догми про Успіння та Внебовзяття Богородиці приймаються більшістю християнських конфесій в Україні, окрім реформаторських християнських Церков, та християнських Церков, утворених у післяреформаційний період. Що стосується догми Внебовзяття, то її Католицька Церква (в Україні це РКЦ та УГКЦ) відзначає разом зі святом Успіння Богородиці.

Догма про Внебовзяття є найсучаснішою догмою Католицької Церкви, проголошена Папою Пієм XII (встановлена Пієм XII, 1950) [12] і постановляє, що «Непорочна Богородиця і Повсякчасдіва Марія після завершення бігу земного життя була з тілом і душею взята до небесної слави (*Immaculatam Deiparam semper Virginem Mariam, expleto terrestri vitae cursu, fuisset e corpore et anima ad caelestem gloriam assumptam*)» [13, с. 3903]. Православна Церква поділяє щонайменше чотири догми, бо всі вони належать до спільного передання та вчення нерозділеної Церкви першого тисячоліття. Щодо догм (4) та (5) немає прямого заперечення у догматичному вченні Православної Церкви.

Праця св. Максиміліана головним чином тумачить нам догму про Непорочне Зачаття: «*Блаженніша Діва Марія в першій хвилі Її зачаття єдиною в своєму роді благодаттю та привілеєм всемогутнього Бога, зважаючи на заслуги Христа Ісуса Спасителя людського роду, була збережена незаторкнутою від всякої плями первісної провини (in primo instanti suae conceptionis fuisse singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Iesu Salvatoris humani generis, ab omni originalis culpa labe praeservatam immunem)*» [13, с. 2803].

Традиції перекладу маріологічної термінології. Проблематику дослідження перекладу маріологічної термінології окреслюють такі чинники як:

(1) типологізація інформації в текстах релігійного стилю;

(2) особливості догматичної, зокрема маріологічної терміносистеми, якій характерні часкові дуплети через східну і західну традиції потрапляння цієї термінології в українську мову;

(3) лексико-стилістична традиція вживання у догматичній, молитовно-обрядовій та молитовно-духовній традиції [2].

Так само як предметом **загальної теорії перекладу** є засоби та прийоми максимального збереження інформації під час її перекодування з однієї мови на іншу, **теорія релігійного перекладу** як **часткова теорія перекладу** застосовує схожі засоби та прийоми збереження інформації під час перекладу. При типологізації інформації у релігійному перекладі виходимо з положення, що інформація, яка міститься в текстах релігійного стилю, зокрема, в текстах християнської літератури, поділяється не на два, а на три роди:

1) інформацію першого роду – теоконцептуальну;

«2) інформацію другого роду – предметно-логічну, об'єктивну інформацію, тобто думки автора про довколишній світ;

3) інформацію третього роду – суб'єктивну інформацію: оцінну, емоційну інформацію, тобто почуття, емоції, настрої автора» [6, с. 9; 2, с. 9-67]. Традиції перекладу догматичної, зокрема, маріологічної термінології спираються на тенденції поширення християнського вчення на українських землях. Відомим фактом є те, що українська богословська наука ввібрала в себе дві богословські традиції, що не могло не відобразитися на термінотворчих процесах фахової богословської мови. Через переклад за посередництвом інших мов чи безпосередньо через переклад українською мовою, в українській християнській

богословській терміносистемі з'являється як термінологія східної, так і термінологія західної традиції. Східна богословська термінологічна традиція – візантійська (з уживанням давньогрецької мови як мови фахової богословської термінології) була мовою догмотворення для семи Вселенських соборів як східної та західної традиції, та все ж переклади богословських праць та визначень Вселенських соборів виконувалися з греки на латину і у часи Вселенських соборів. Після церковного розколу 1054 року візантійська та латинська богословські терміносистеми були вже частково усталеними, але не у галузі маріології. З часів реформації поступово входить у вжиток творення богословської термінології національними мовами. Та латинська, грецька і церковнослов'янська мови залишаються канонічними мовами, якими послуговуються у богослов'ї та термінотворенні майже до середини 20 століття.

В різні історичні періоди з часів поширення християнського вчення на українських землях можна виокремити декілька шляхів потрапляння та адаптації християнської богословської термінології в українську мову:

1) з давньогрецької мови за посередництвом староболгарської та церковнослов'янської української редакції;

2) з давньогрецької за посередництвом церковнослов'янської української редакції;

3) з латинської за посередництвом іншої національної мови, інколи за посередництвом кількох мов;

4) з давньогрецької або з латинської за посередництвом національних мов;

5) безпосередньо з грецької або латинської мов через транслітерацію чи транскрибування;

6) безпосередньо з сучасних національних мов, коли виконується переклад термінологічного апарату окремих богословів.

Типологізація теоконцептуальної інформації. Результат автоматизованої класифікації теоконцептуальної інформації книжки св. Максиміліана показує поділ на сім інформаційних груп: богослужбово-догматичну, догматичну (маріологічну), пневматологічну (Непорочна і Святий Дух), тринітарну (Непорочна і Пресвята Трійця), духовного досвіду (Непорочна і св. Максиміліан), Непорочна як Наречена Святого Духа, духовного супроводу (Школа молитви Непорочної), містичного (Непорочна у з'явленнях св. Бернадетт Субіру) [14].

Лексико-семантичний компонентний аналіз теонемі Непорочна. Автоматизований аналіз 577 випадків уживання теонемі Непорочна

у тексті перекладу українською мовою вказує та дев'ять теосемем: 1) Наречена Святого Духа, 2) повнота благодаті, 3) Посередниця усіх благодатей, 4) Богородиця, 5) образ Христової Церкви, 6) тринітарний вимір 7) духовна школа 8) з'явлення в Лурді, 9) містичний вимір [9].

Окремі приклади теосем – найменших компонентів лексико-семантичного значення теонемі Непорочна ілюструють багатство і багаторівневість теоконцептуальної інформації згідно попередньо поданої типологізації: «Непорочна відкриває Святого Духа» [8, с.1], «Марія починає бути – тобто в часі – живим Таїнством несотвореного Зачаття» [8, с.23], «спосіб присутності Святого Духа в Богородиці з моменту Її зачаття» [8, с.23], «Непорочна розкриває Особу Святого Духа через Себе Саму, у Її словах та Її вчинках» [8, с.27], ««Лицарство Непорочної» ...через Святого Духа і Непорочну ...продовжує формувати усі душі, які прагнуть благодаті духовного дитинства» [8, с.33], «Отже, Непорочна походить від Отця через Сина і Святого Духа як Свого Творця, Який з нічого (ex nihilo) кличе до Свого образу – образу самої Пресвятої Трійці» [8, с.68], «У чому полягає життя Святого Духа у Ній?» [8, с.74], «У єднанні Святого Духа з Нею» [8, с.75], «Бог Отець – Її Отець, Бог Син – Її Син, Святий Дух – Її Наречений! І скрізь, куди Вона йде, Вона приносить зі собою всю Пресвяту Трійцю.» [8, с.76], ««Відкуплена у високий спосіб з огляду на заслуги Її Сина, поєднана з Ним тісним нероздільним зв'язком, Вона отримує цю величезну місію і гідність бути Матір'ю Божого Сина і, як наслідок, Донькою прихильності Отця і святилищем Святого Духа, винятковим даром Благодаті, яка ставить Її високо понад усіма творіннями на небі і на землі»» [8, с.75, 15, с. 53], «Нам важко зрозуміти те, що Непорочна є наче «втіленням» Святого Духа.» [8, с.78], «що Непорочна наче є у певному сенсі «воплощенням» Святого Духа.» [8, с.80], «ми досягаємо істину, що Посередницею усіх ласк є Пресвята Мати» [8, с.101], «Непорочна є Посередницею всіх благодатей» [8, с.101], «Оскільки Непорочна позбавлена найменшої плями гріха, вона цілком наповнена Божественною Благодаттю» [Кольбе, с.101], «Ці ласки, ... народжують відповідь творинь Отцеві ...через Непорочну, наречену Святого Духа і через Ісуса, Бога-Чоловіка»» [8, с.104], «Непорочна є «втіленням» Божого Милосердя.» [8, с.101], «Непорочна – шлях до досконалості» [8, с.143], «Непорочна нас покриє своїм Омофором перед Божою Справедливістю» [8, с.147].

Приклад лексико-семантичної класифікації теонема «Непорочна»

	Теосема	Теосема 1	Теосема 2	Теосема 3
1.	Наречена Святого Духа	Єднання зі святим Духом	духовна плідність	спількування у благодаті
2.	Посередниця благодаті	передавання благодаті	заступництво, посередництво	співдія у спасінні
3.	Повнота благодаті	відсутність гріха	Чистота	досконалість створіння
4.	Богородиця	материнство Бога-Сина	участь у Воплоченні	священна гідність
5.	Образ Церкви	материнство Церкви	зразок святости	спільнотність
6.	Тринітарний вимір	зв'язок з Отцем	зв'язок із Сином	зв'язок із Святим Духом
7.	Духовна школа	шлях до святости	духовне формування	наслідування
8.	Лурд і з'явлення святій Бернадетт Субіру	з'явлення	онтологічне «Я є Непорочне Зачаття»	містичне свідчення
9.	Містично-духовний вимір	внутрішнє єднання	духовна присутність	Таїнственність

Висновки. Виконане дослідження доводить, що переклад та редагування маріологічної термінології є складним багаторівневим процесом, у якому визначальну роль відіграє збереження і адекватний переклад теоконцептуальної інформації як носія першого роду інформації текстів релігійного стилю. Саме цей тип інформації вирізняє релігійну термінологію як носія догматично-богословського (тут маріологічного), церковно-обрядового та духовно-містичного змістового наповнення. Інформаційна типологізація продемонструвала поділ теоконцептуальної інформації на сім тематичних груп.

Ефективність застосування теоконцептуальної еквівалентності, яка базується на проведенні лексико-семантичного компонентного аналізу теонем, зокрема теонема *Непорочна* доводить доцільність такого вивірення лексико-семантичної наповнюваності релігійних термінів. Перспективним може бути міжмовний порівняльний компонентний аналіз для виявлення невідповідностей різного рівня перекладу. Лексико-семантичний компонентний аналіз теонем дозволяє не лише вивірити лексико-семантичну наповнюваність теонем в мові першотвору та мові перекладу, але і зберегти на історично-концептуальному рівні догматико-богословський зміст релігійного терміна.

У дослідженні уточнено і обґрунтовано доцільність використання термінів «теонема», «теосема» та «теосема» у межах лексико-семантичного компонентного аналізу релігійної термінології. Запропонований підхід дозволяє глибше розкрити структуру значення та смислову наповнюваність як носіїв теоконцептуальної інформації.

Аналіз теонема *Непорочна* засвідчив її багатоконпонентну семантичну структуру, що реалізується через дев'ять основних теосемем і відображає різні богословські, догматичні, духовні та містично-аскетичні виміри. Аналіз частотності уживання теонема *Непорочна* у творі св. Максиміліана підтвердив її одне з центральних значень у маріологічному дискурсі. Переклад маріологічної термінології в українській мові формувався під впливом двох християнських богословських традицій – східної (візантійської) та західної (латинської), що зумовило появу дуплетів і варіантності. Такий переклад вимагає від перекладача не тільки мовної, але і богословської компетентності.

Застосування теоконцептуальної еквівалентності як критерію вивірення адекватності перекладу маріологічного терміна *l'immaculée* (фр.) підтверджує вірність вибору відповідника *Непорочна*. Глибинний компонентний аналіз у різних контекстах теоконцептуальної інформації, яка переважає у праці св. Максиміліана вказує на вірність цього відповідника в перекладі українською мовою його історико-догматичним та смисловим походженням у французькій мові. Такі відповідники як *Пречиста*, *Всечиста*, *Всепорочна* і *Пренепорочна* містять в собі інше історико-догматичне та концептуально-смислове наповнення і не відповідають французькому маріологічному терміну *l'immaculée* на рівні його теосемем і теосем.

Переклад маріологічної термінології як і будь-якої іншої релігійної термінології вимагає комплексного і міждисциплінарного підходу та поєднує мовознавчі, перекладознавчі та богословські методи дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови : підручник для студентів гуманітарних спеціальностей закладів вищої освіти. 3-тє вид., переробл. і допов. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 246 с.
2. Попович Н. М. Давньогрецька тринітарна термінологія у різномовних перекладах (на матеріалі патристичної літератури IV століття) : монографія / за наук. ред. Н. Ф. Клименко. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 309 с.
3. Ґалазда П. Таїнство, тайна, сакрамент. *Єдиними устами* : бюлетень Інституту богословської термінології та перекладів. 1998. № 2. С. 34–36.
4. Наконечна Г. Про синонімію в богословській термінології. *Єдиними устами* : бюлетень Інституту богословської термінології та перекладів. 1998. № 2. С. 16–27.
5. Наконечна Г. Українська богословська термінологія : характеристика системи. *Християнство й українська мова* : матеріали наук. конф. (Київ, 5–6 жовт. 2000 р.) / за ред. В. Німчука. Київ, 2000. С. 79–93.
6. Некряч Т. Є., Чала Ю. П. Через терни до зірок : труднощі перекладу художніх творів : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2010. 195 с.
7. Шміґер Т. В. Перекладознавчий аналіз – теоретичні та прикладні аспекти : давня українська література сучасними українською та англійською мовами : монографія / за наук. ред. Р. П. Зорівчак. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. 508 с.
8. Святий отець Максиміліан Марія Кольбе. Непорочна відкриває Святого Духа : унікальні духовні розмови / за ред. Н. Попович та ін. Galaxia Gutenberg, 2024. 183с.
9. Sketch Engine : корпусна платформа / розроб. Lexical Computing Ltd. Brno, 2026. URL: <https://www.sketchengine.eu> (дата звернення: 25.04.2026).
10. Гоффманн Й. Історія ранньої Церкви : найважливіші аспекти / пер. з нім. О. Конкевича ; за ред. О. Петринка, А. Михалейка. Львів : Видавництво УКУ, 2019. 244 с.
11. Pius IX. Ineffabilis Deus : Apostolic Constitution on the Immaculate Conception (08.12.1854). URL: <https://www.papalencyclicals.net/pius09/p9ineff.htm> (дата звернення: 20.02.2025).
12. Pius XII. Munificentissimus Deus : Apostolic Constitution (01.10.1950). URL: <https://www.papalencyclicals.net/pius12/p12munif.htm> (дата звернення: 20.02.2025).
13. Denzinger H., Hünermann P. Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehrentscheidungen. Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum. Freiburg im Breisgau ; Basel ; Wien, 2005.
14. ChatGPT : мовна модель / розроб. OpenAI. 2026. URL: <https://chat.openai.com> (дата звернення: 24.04.2026).
15. Документи Другого Ватиканського Собору : Конституції, декрети, декларації : коментарі / ред. кол. М. Петрович ; пер. Р. Паранько ; упоряд. І. Цюх, Л. Коваленко. Львів : Свічадо, 2014.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026